فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی
سال سوم، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹٤، صفحات ٦٦-۳۳

ارزیابی فضای کسب‌وکار بانکی با تأکید بر محیط قانونی و مقرراتی در ایران

فرهاد نیلی
استادیار گروه پولی و ارزی، پژوهشکده پولی و بانکی
f.nili@cbi.ir

زهرا خوشنود
استادیار گروه بانکداری، پژوهشکده پولی و بانکی
rkhoshnoud@yahoo.com

مهشید شاهچرا
استادیار گروه بانکداری، پژوهشکده پولی و بانکی (نویسنده مسئول)
mahshidshahchera@yahoo.com

قوانین و مقررات با تنظیم روابط حاکم بر اجزای فعال در هر یک از محیط‌های اقتصادی، از جمله نظام بانکی، نقش مؤثری بر فضای کسب‌وکار ذیربط ایفا می‌کند. در نظام بانکی نیز بانک مرکزی با طراحی مقررات مختلف، به‌ویژه بخشنامه‌های نظارتی، گستره ابعاد مختلف فعالیت بانک‌ها و روابط بین آنها را به تصویر می‌کشد. از آنجا که در عرصه بین‌المللی کمیته بال الگویی را در قالب برنامه ارزیابی مالی برای نظارت مؤثر بانکی طراحی کرده است، ارزیابی بخشنامه‌های فوق در سال‌های اخیر در مقایسه با این الگو می‌تواند تصویر شفافی از فضای مقرراتی حاکم بر کسب‌وکار بانکی ایران را به‌تصویر بکشد. بررسی انجام‌شده در این زمینه در مقاله حاضر بیانگر خلأهای شدیدی در الگوی مقررات‌گذاری بانک مرکزی در نظارت بر بانک‌ها است، به‌نحوی‌که تنظیم فضای مناسب کسب‌وکار بانکی مورد توجه قرار نگرفته است. از این‌رو پرداختن به موارد نادیده گرفته شده، پررنگ نمودن حوزه‌های کمرنگ و تخصصی‌تر نمودن حوزه‌های مورد تأکید اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال باید در دستور کار اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی قرار گیرد. توجه به موارد فوق در مقررات‌گذاری و نظارت بانک مرکزی می‌تواند خط‌مشی لازم را در شکل‌دهی فضای مناسب کسب‌وکار بانکی در اختیار بانک‌ها قرار دهد.

طبقه‌بندی JEL: G18, G21, G28.

واژه‌های کلیدی: فضای کسب‌وکار، قوانین و مقررات بانکی، نظارت مؤثر بانکی.

* تاریخ دریافت: ۱۳۹٤/۳/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹٤/۵/۲۷

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

۱. مقدمه

در اقتصادهایی با بازار مالی بانک‌محور و اتکای بیشتر عوامل اقتصادی به تأمین‌مالی از بازار پول، بانک‌ها نقش مؤثری در تسهیل رشد اقتصادی و بخش حقیقی ایفا می‌کنند. در این نوع نظام‌های مالی، بانک‌ها در واسطه‌گری مالی، تبدیل سررسیدها، تسهیل جریان پرداخت‌ها و تخصیص اعتبار از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار می‌باشند. در صورت واقع شدن چنین اقتصادهایی در کشورهای در حال توسعه با بازارهای مالی کمتر توسعه‌یافته، به‌دلیل کمبود فعالیت سایر نهادهای مالی، بر اهمیت آنها در رشد اقتصادی نیز افزوده می‌شود. با این وجود، توانایی آنها در تحقق اهداف مورد انتظار، به‌ویژه در ارائه خدمات بانکی مورد نیاز جامعه، صرفاً در صورت حضور آنها در فضای کسب‌وکار مناسب با پوشش زیرساخت‌های مقرراتی و قانونی لازم تسهیل خواهد شد. از این‌رو ارزیابی فضای کسب‌وکار بانکی بر اساس محیط قانونی و مقرراتی حاکم بر آن در اقتصاد ایران، به‌عنوان کشوری با بازار مالی بانک‌محور و اقتصادی در حال توسعه از ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. به بیان دقیق‌تر، عدم وجود فضای مقرراتی تسهیل‌کننده فعالیت بانکی و سوق‌دهنده عملکرد آنها به‌سمت مناسب می‌تواند اخلال‌هایی را در ابعاد مختلف فعالیت بانک‌ها و بنابراین در عرصه اقتصادی به‌وجود آورد.

در این مقاله، فضای کسب‌وکار بانکی با تأکید بر قوانین و مقررات حاکم بر نظام بانکی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد تا شکاف‌های موجود در حوزه مقررات ذیربط شناسایی و گام‌های مؤثری در برطرف‌نمودن این شکاف‌ها برداشته شود. در ارزیابی قوانین و مقررات نیز بر الگوی نظارت مؤثر بانکی کمیته بال تأکید می‌شود؛ الگویی که چارچوب مورد انتظار از فضای مقررات‌گذاری و نظارت بانکی را به تصویر کشیده است.

بر این اساس ابتدا الگوی فوق برپایه اصول تشکیل‌دهنده آن توصیف می‌شود. در ادامه به‌منظور ارزیابی فضای مقرراتی حاکم بر کسب‌وکار بانکی، ابتدا بخشنامه‌های نظارتی بر اساس وظایف مورد انتظار از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران طبقه‌بندی شده و در ادامه صرفاً بر بخشنامه‌های پوشش‌دهنده وظیفه مقررات‌گذاری و نظارت تمرکز می‌شود. ارزیابی این بخشنامه‌ها از نظر میزان پوشش و انطباق کلی و جزئی با اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال،

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

بیانگر نقاط نا دیده گرفته‌شده و حوزه‌های کمرنگ در زمینه مقررات‌گذاری است که باید توسط اداره کل مطالعات و مقررات بانکی در بانک مرکزی مورد توجه لازم قرار گیرد.

۲. مبانی نظری مقررات ناظر بر نظارت بانکی

بازارهای مالی به سبب نقش اساسی در گردآوری منابع، بهینه‌سازی گردش این منابع و هدایت آنها به سوی مصارف و نیازهای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد اقتصادی مورد توجه ویژه‌ای قرار می‌گیرند. اثرات مثبت بازارهای مالی در اقتصاد چنان فراوان و پررنگ است که برخی اقتصاددانان، تفاوت اقتصادهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته را نه در تکنولوژی پیشرفته و توسعه‌یافته بلکه در وجود بازارهای مالی توسعه‌یافته، یکپارچه، فعال و گسترده می‌دانند که دستیابی به این نوع بازارهای مالی، نیازمند وجود و رعایت اصول، قوانین و مقررات مناسب و تعریف شده است.

به بیان دقیق‌تر پس از بحران مالی سال ۱۹۹۰ و پررنگ‌تر شدن نقش بخش مالی در رشد و توسعه اقتصادی، ارزیابی بخش مالی بر پایه اصول تدوین‌شده‌ای مورد توجه ویژه قرار گرفت و در این راستا برنامه ارزیابی بخش مالی (FSAP)[1] در سال ۱۹۹۹ توسط بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول معرفی شد. به‌طور کلی در این برنامه اصولی محوری برای ارزیابی عملکرد بخش بانکی، بازار سرمایه و بازار بیمه ارائه شده است. این اصول از طریق مشخص نمودن اهداف و ابزارهای سیاستی، چارچوب قوانین و مقررات ناظر بر بازار مالی را تقویت می‌نمایند و الگوی مفید و قابل انعطافی جهت معرفی نقاط آسیب‌پذیر و نقاط ضعف بخش مالی برای مسئولین کشورهای ذیربط فراهم می‌سازند.

روش‌شناسی واحد طراحی‌شده برای پیاده‌سازی این برنامه، امکان انعطاف‌پذیری بیشتری را در طراحی و به‌کارگیری مقایسه‌های عینی فراهم می‌سازد، زیرا مقامات ناظر ملی ممکن است تفاسیر و برداشت‌های نادرستی از استاندارد طراحی‌شده داشته باشند.

گرچه نتایج ارزیابی‌ها ممکن است به‌صورت عمومی اعلام نشود، اما این ارزیابی‌ها باید همواره در تمام کشورها انجام شوند. این برنامه با پوشش ۵ حوزه سیاستگذاری پولی و مالی،

1. Financial Sector Assessment Program

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

نظارت بانکی، نظارت بر بازار بورس، بازار بیمه و سیستم پرداخت در قالب اصول زیر طراحی شده است:

- ضوابط انتخاب رویه‌های مناسب به‌منظور شفافیت در سیاست‌های پولی و مالی
- اصول محوری کمیته بال به‌منظور نظارت مؤثر بانکی (BCP)[1]
- اصول محوری سازمان بین‌المللی شوراهای بورس اوراق بهادار (IOSCO)[2]
- اصول محوری اتحادیه بین‌المللی ناظرین بیمه (IAIS)[3]
- اصول محوری سیستم پرداخت‌های مناسب (CPSS)[4]

در بین اصول فوق، اصول محوری کمیته بال در نظارت مؤثر بانکی که مورد توجه این مقاله می‌باشد، به‌منظور تقویت نظارت بر بانک‌ها طراحی‌شده است تا از شکل‌گیری بحران‌های مالی با منشأ نقاط ضعف در نظام بانکی جلوگیری نماید. از آنجا که بحران‌های بانکی اخیر در بسیاری از کشورها، اعم از کشورهای دارای اقتصاد توسعه‌یافته و یا نوظهور و در حال توسعه به‌وقوع پیوسته؛ نظارت بر نظام بانکی از اهمیتی شگرف برخوردار شده و ناظران و بازرسان نیز با چالش‌های بیشتری مواجه شده‌اند. از این‌رو به‌منظور به حداقل رساندن ریسک سرایت مشکلات، به هر ۲ گروه کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به‌شدت توصیه شده که اصول نظارت موثر بانکی را بپذیرند و آن را به‌طور مؤثر اجرا نمایند.

در این اصول، حوزه‌های مختلفی عنوان‌شده که باید در زمینه آنها قبلاً مقررات‌گذاری انجام‌شده باشد و سپس با بررسی ابعاد تحت پوشش هر حوزه، بر میزان پیاده‌سازی این اصول نظارت شود؛ اصولی که در نهایت الگوی مناسبی از نظام بانکی و فضای مقررات‌گذاری و نظارت حاکم بر آن را به‌تصویر می‌کشند. در این مقاله، این اصول در قالب ۴ گروه کلی طبقه‌بندی شده‌اند[5] که عبارتند از: اهداف، استقلال و اختیارات ناظر (اصل ۱)؛ صدور مجوز و ساختار بانکی (اصول۵-۲)؛ مقررات و الزامات احتیاطی با تأکید بر مدیریت ریسک (اصول۱۸-۶)؛ و روش‌های نظارت بانکی مستمر، حسابداری و افشا (اصول ۲۵- ۱۹). البته ارزیابی بخشنامه‌های نظارتی

1. Basel Core Principle for Effective Banking Supervision
2. International Organization of Securities Commissions
3. International Association of Insurance Supervision
4. Committee on Payment and Settlement Systems

۵. جهت آشنایی با اصول مندرج در هر یک از این گروه‌ها، به پیوست رجوع شود.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

بانک مرکزی در مقایسه با اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال در چارچوب این طبقه‌بندی کلی و طبقه‌بندی جزئی (اصل به اصل)، انجام خواهد شد.

پس از بحران مالی اخیر و پر رنگ شدن شکاف‌های مقرراتی مختلف موجود در حوزه نظارت بانکی و به اثبات رسیدن نقش ویژه نظارت و مقررات‌گذاری بانکی در تأمین ثبات مالی، لزوم اعمال تغییراتی در اصول محوری نظارت مؤثر بانکی مشاهده و منجر به تدوین نسخه جدیدی از این اصول در سال ۲۰۱۲ شد. به این ترتیب نه‌تنها تعداد اصول از ۲۵ اصل به ۲۹ اصل افزایش یافت، بلکه برخی از ابعاد این اصول که پیاده‌سازی آنها به‌عنوان اصول بهترین عملکرد پیشنهاد شده بود به اصول لازم‌الاجرا تبدیل شد. از مهم‌ترین تغییرات حاصل در نسخه جدید می‌توان به تأکید آن به پیاده‌سازی مقررات احتیاطی اشاره نمود، مقوله‌ای که در نسخه‌های قبلی این سند مورد توجه قرار نگرفته بود.

در مجموع، کشورهایی که پیشنهاد اجرای برنامه ارزیابی بخش مالی توسط صندوق بین‌المللی پول را می پذیرند ذیل این برنامه می‌توانند به ارزیابی دقیقی از ساختار نظارتی خود دست یابند که اسناد و گزارش‌های ذیربط بنا به درخواست کشور مربوطه می‌توانند به‌صورت یکی از گزارش‌های مشترک صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی منتشر شده و در اختیار عموم قرار گیرند یا در صورت عدم صلاحدید به‌صورت گزارش محرمانه فقط در اختیار مقامات آن کشور قرار گیرند. با این حال بسیاری از کشورها در قالب برنامه‌های خودارزیابی[1]، به بررسی میزان تمکین خود به این اصول پرداخته و شکاف‌های موجود در فضای نظارتی و مقررات‌گذاری خود را بر این اساس شناسایی می‌کنند. رویکرد مورد توجه در این مقاله نیز تا حدودی در راستای انجام خودارزیابی میزان تمکین بانک مرکزی به اصول فوق است که به‌عنوان نخستین گام در این زمینه، دوره زمانی محدود و دامنه خاصی از مقررات مورد توجه قرار گرفته است. به بیان دقیق‌تر برای انجام مطالعه دقیق‌تر در این زمینه نیاز به انجام طرحی ملی با همکاری مقامات ذیربط در بانک مرکزی، بانک‌ها و دیگر نهادهای ذی‌نفع است که امکان انجام آن در این مقاله فراهم نبوده است.

1. Self Assessment Programs

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

۳. مطالعات پیشین

از آنجا که اصول کمیته بال در حوزه نظارت مؤثر بانکی در ذیل برنامه ارزیابی بخش مالی تعریف شده است، مطالعات انجام شده در این زمینه را می‌توان در ۲ گروه طبقه‌بندی نمود. یک گروه از این مطالعات ذیل برنامه ارزیابی بخش مالی توسط صندوق بین‌المللی پول و یا با همکاری مشترک این صندوق و بانک جهانی انجام شده‌اند و گروه دیگر، در قالب مطالعات خودارزیابی توسط مقامات ذیربط در کشورهای مختلف و بر اساس چارچوب کلی پیاده‌سازی اصول محوری نظارت بانکی مؤثر پیاده‌سازی شده‌اند.

در خصوص برنامه‌های خودارزیابی می‌توان به برنامه‌های انجام‌شده در کشورهای لتونی (۲۰۰۱)، استرالیا (۲۰۰۱)، بنگلادش (۲۰۰۶)، امارات متحده عربی (۲۰۰۷)، جمهوری چک (۲۰۱۰)، کشور مالت (۲۰۱۰) و آمریکا (۲۰۱۵) اشاره نمود. شایان ذکر است در هر یک از این کشورها مقام جداگانه‌ای به انجام خودارزیابی پرداخته و بر اساس نسخه معتبر و ابلاغ شده اصول کمیته بال در حوزه نظارت مؤثر بانکی این امر انجام شده است. از این‌رو در تمام کشورهای فوق، به غیر از آمریکا، بر اصول ۲۵گانه تمرکز شده است؛ هرچند بر اساس سال انجام خودارزیابی، نسخه متفاوتی از اصول نظارت مؤثر بانکی مورد توجه قرار گرفته است.[۱] البته در آمریکا با توجه به جدیدترین نسخه این سند منتشره در سال ۲۰۱۲ که مشتمل بر ۲۹ اصل می‌باشد خود ارزیابی انجام شده است.

بر اساس اطلاعات در دسترس[۲] برنامه خودارزیابی میزان تمکین به اصول نظارت بانکی مؤثر، در کشورهای بنگلادش و جمهوری چک توسط بانک مرکزی؛ در کشورهای امارات متحده عربی و مالت توسط مقام خدمات مالی؛ در استرالیا توسط مقام مقررات احتیاطی و در آمریکا توسط مؤسسات بانکداری فدرال آمریکا[۳] انجام شده است. همچنین در این

۱. در سال ۱۹۹۷ اولین نسخه و در سال ۲۰۰۶ دومین نسخه از این اصول توسط کمیته بال منتشر شده است.

۲. از بین کشورهای مورد اشاره در پاراگراف قبلی، با توجه به سند مورد مطالعه در کشور لتونی، اطلاعاتی در خصوص مقام انجام‌دهنده برنامه خودارزیابی در این کشور دسترس قرار نگرفت.

3. US Federal Banking Agencies

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

کشورها رویکردهای متفاوتی در ارزیابی با توجه به معیارهای ضروری[۱] و اضافی[۲] دنبال شده و حتی طبقه‌بندی و امتیازدهی میزان تمکین به هر اصل با توجه به رویکرد مورد استفاده، در ۴ یا ۵ گروه متفاوت انجام‌شده است. در پایان نیز بر اساس امتیاز تمکین به هر اصل، پیشنهادات جداگانه‌ای برای بهبود رتبه در آن اصل ارائه شده است.

علاوه بر این مطالعات خودارزیابی، می‌توان به بررسی‌های انجام‌شده توسط صندوق بین‌المللی پول اشاره نمود که این نهاد گاهی با همکاری بانک جهانی، برنامه ارزیابی خدمات مالی را در کشورهای مختلف اجرا کرده است. بر اساس گزارش‌های ذیربط منتشر شده توسط صندوق بین‌المللی پول که عموماً مشتمل بر سند جداگانه‌ای در خصوص میزان تمکین به اصول نظارت بانکی مؤثر است، مشاهده می‌شود که همواره خودارزیابی‌های انجام‌شده توسط مقامات داخلی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد در ارزیابی تمکین مورد استفاده قرار گرفته است و حتی در گزارش برخی از کشورها به این مسئله اشاره شده که به‌دلیل جامعیت بالای خودارزیابی (به‌عنوان مثال خودارزیابی انجام‌شده در کشورهای برزیل، سنگاپور و اسپانیا)، تیم صندوق بین‌المللی پول اتکای بسیاری به آن نموده است. از این‌رو انجام خودارزیابی توسط مقامات ذیربط می‌تواند کمک مؤثری به ارتقای سطح ارزیابی انجام‌شده توسط صندوق بین‌المللی پول از پیاده‌سازی نظارت بانکی مؤثر در ذیل برنامه ارزیابی خدمات مالی نماید.

در بیشتر گزارش‌های مورد مطالعه به این مسئله اشاره شده است که در کنار اسناد موجود، از مجموعه قوانین و مقررات آن کشور، از گزارش‌ها و اسناد موجود در ادارات نظارت حضوری و غیر حضوری بانک‌مرکزی ذیربط (السالوادور) استفاده شده است. همچنین در برخی از کشورها (کره شمالی و اسپانیا) امکان دسترسی برخط به سامانه‌های نظارتی و یا حتی (در برزیل) امکان استفاده از سامانه‌های ارزیابی و کنترل ریسک برای کارکنان صندوق بین‌المللی پول فراهم شده است. علاوه بر این، برگزاری جلساتی با مدیران و کارکنان بانک مرکزی، بانک‌ها، انجمن‌های بانکداری، وزارت اقتصاد، حسابرسان مستقل، مؤسسات رتبه‌بندی، مدیرانی

۱. منظور از معیارهای ضروری (Essential Criteria) معیارهای حداقلی است که برای تمام کشورها الزامی می‌باشد.

۲. منظور از معیارهای اضافی (Additional Criteria) معیارهایی فراتر از معیارهای ضروری است که به‌عنوان اصول بهترین عملکرد در کشورهایی با ساختار بانکی پیچیده مورد توجه قرار می‌گیرد و تمکین به آنها الزامی نیست.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

از بخش مالی (آرژانتین، استرالیا، ژاپن و اندونزی) برای ارزیابی دقیق‌تر نظارت بانکی مورد توجه قرار گرفته است. در کنار این جلسات، به ضرورت تنظیم پرسشنامه‌هایی برای ارزیابی بهتر نظارت بانکی و تکمیل آن توسط ذی‌نفعان (برزیل، اسپانیا و سوئیس) توجه شده است. به بیان دقیق‌تر در ارزیابی علاوه بر وضعیت مقررات نظارتی نحوه اجرای نظارت، عملکرد اداره نظارت در قالب پیاده‌سازی مقررات نظارتی و همچنین کیفیت و اثربخشی اقدامات نظارتی (اندونزی، سنگاپور و ژاپن) مورد توجه قرار گرفته است.

بر اساس گزارش‌های مطالعه شده در ارزیابی میزان تمکین به اصول نظارت بانکی مؤثر نیز رویکردهای متفاوتی توسط تیم صندوق بین‌المللی پول در نظر گرفته شده است، به این ترتیب که در برخی از کشورها بر اساس درخواست کشور ذیربط (آرژانتین و اندونزی) ارزیابی فقط بر اساس میزان انطباق با معیارهای ضروری انجام‌شده است. با این وجود در برخی از کشورها (بلژیک، کانادا، نیجریه، کره‌شمالی، برزیل، سنگاپور و سوئیس) انطباق با معیارهای ضروری و اضافی در امتیازدهی میزان تمکین به اصول مورد توجه قرار گرفته‌اند. البته در تعدادی از کشورها نیز (ژاپن، آفریقای جنوبی، اسپانیا و انگلستان) هرچند ارزیابی بر اساس هر ۲ گروه معیار فوق انجام شده است، اما براساس درخواست کشور ذیربط رتبه تمکین به هر اصل صرفاً بر اساس معیارهای ضروری اعطا شده است.

به این ترتیب تیم صندوق بین‌المللی پول با توجه به مجموعه اطلاعات در دسترس و روش ارزیابی مورد درخواست، بررسی کاملی از میزان تمکین کشورها به اصول نظارت بانکی مؤثر انجام داده و ابتدا برقراری شرایط اولیه برای پیاده‌سازی این اصول در کشور ذیربط را بررسی نموده و سپس میزان تمکین به هر یک از اصول را با ارائه مستندات مربوطه بررسی و امتیازهای چهارسطحی یا پنج‌سطحی برای نمایش سطح تمکین به هر اصل اختصاص داده که این امتیازها تا حدودی بر اساس ارزیابی قضاوتی اعطا می‌شوند. در پایان نیز برنامه عملی در خصوص ارتقای سطح تمکین به هر یک از اصول به مقام نظارتی ذیربط اعطا شده است. البته در برخی گزارش‌ها امکان ارائه پاسخ مقام نظارتی به راهکارها و نظرات تیم صندوق فراهم شده است.

در ارتباط با نتایج کلی حاصل از گزارش‌های فوق می‌توان به مطالعه جامع صندوق بین‌المللی پول (۲۰۰۸) اشاره نمود. بر اساس این گزارش مشاهده می‌شود که از مجموع

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

برنامه‌های ارزیابی میزان تمکین به اصول نظارت بانکی مؤثر انجام‌شده در ذیل برنامه ارزیابی خدمات مالی در سال‌های ۲۰۰۰، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۴ در بین ۱۹ کشور جهان، کشورهای اروپای‌غربی از بالاترین سطح تمکین به اصول فوق برخوردارند و این امر در کشورهای با درآمد بالاتر نیز صادق است. البته با گذر زمان، مقدار عدم تمکین به این اصول کاهش یافته است. در مجموع نیز مشاهده شده که حوزه‌هایی مانند ریسک بازار، ریسک کشوری، دیگر ریسک‌ها (ارزی، نقدینگی و عملیاتی)، نظارت یکپارچه، سوءاستفاده از خدمات مالی، استقلال نظارتی، کفایت سرمایه، اقتدار رسمی ناظران و وام‌دهی به افراط وابسته، از جمله ابعادی هستند که از میزان تمکین کمتر در کشورهای مورد بررسی برخوردارند.

البته با توجه به اهمیت نظارت و الگوی نسبتاً متفاوت آن در کشورهای برخوردار از بانکداری اسلامی، هیئت خدمات مالی اسلامی (۲۰۱۵) نیز به معرفی الگوی متفاوتی برای ارزیابی نظارت بانکی مؤثر در بانکداری اسلامی پرداخته و جهت دستیابی به ثبات مالی، الزام پیاده‌سازی آن را در کشورهای با بانکداری اسلامی و یا دوگانه مطرح نموده است تا انسجام لازم بین چارچوب بانکداری اسلامی و متعارف در تأمین ثبات مالی فراهم شود.

٤. ارزیابی فضای مقرراتی حاکم بر کسب‌وکار بانکی

بر اساس تصویر کلی ارائه‌شده از برنامه‌های ارزیابی میزان تمکین به اصول نظارت بانکی مؤثر توسط صندوق بین‌المللی پول و برنامه‌های خودارزیابی ذیربط انجام‌شده توسط مقامات مربوطه در کشورهای مختلف، در این مقاله سعی بر آن است که رویکرد تلخیص‌شده‌ای از مطالعات فوق در ارزیابی فضای مقرراتی و نظارتی کشور در حوزه بانکی پیاده‌سازی شود.

در حقیقت این رویکرد تلخیص‌شده می‌تواند به‌عنوان مقدمه‌ای برای پیاده‌سازی طرحی تحقیقاتی در حوزه ملی جهت ارزیابی نظارت بانکی مؤثر در کشور در نظر گرفته شود. از این‌رو هرچند بر اساس اصول سند نظارت بانکی مؤثر کمیته بال (۲۰۰۶)فضای مقرراتی و نظارتی کشور در این مقاله ارزیابی خواهد شد، اما تنها به وجود مقرراتی در این حوزه تمرکز می‌شود؛ زیرا بررسی دقیق‌تر مشتمل بر پیاده‌سازی مقررات و اثربخشی برنامه‌های عمل بانک مرکزی در حوزه‌های ذیربط، نیاز به تشکیل کارگروه‌های مختلف و یا حداقل تنظیم جلساتی با مقامات

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

ذی‌نفع خواهد بود. از این‌رو در ارزیابی، امتیازی برای میزان تمکین به هر اصل اعطا نخواهد شد و صرفاً برخورداری یا عدم برخورداری از مقرراتی در حوزه اصل ذیربط مورد توجه قرار خواهد گرفت.

توجه به این نکته ضروری است که به‌منظور ارزیابی جامع فضای قانونی و مقرراتی حاکم بر فضای کسب‌وکار بانکی در کشور، لازم است کلیه قوانین و مقررات وضع شده در حوزه بانکی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. از جمله قوانین وضع شده در این زمینه می‌توان به قانون پولی و بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا، قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی و ... اشاره نمود. در خصوص مقررات وضع شده در این حوزه نیز علاوه بر مصوبات شورای پول و اعتبار و انواع مختلف بخشنامه‌های نظارتی و اعتباری که توسط بانک مرکزی صادر شده‌اند، می‌توان به مصوبات هیئت‌وزیران و وظایف تکلیف‌شده بر نظام بانکی از طریق قوانین بودجه سالانه و قوانین برنامه پنج‌ساله توسعه اشاره نمود.

هرچند در نظرگرفتن گستره کامل ارزیابی فوق می‌تواند بررسی جامعی از فضای قانونی و مقرراتی حاکم بر فضای کسب‌وکار بانکی را در اختیار قرار دهد، اما به انجام چندین طرح تحقیقاتی و اختصاص زمان فراوان نیاز دارد. از این‌رو در این مطالعه به‌منظور دستیابی به تصویری تلخیص‌شده از فضای فوق، بر سال‌های اخیر و دوره زمانی (۱۳۹۱-۱۳۸۸) تمرکز شده و با توجه به نقش کلیدی مقررات نظارتی در شکل‌دهی فضای قانونی و مقرراتی حاکم بر فضای کسب‌وکار بانکی، بر حوزه بخشنامه‌های نظارتی تأکید می‌شود.

در ارزیابی بخشنامه‌ها نیز در ابتدا رویکردی فراتر از روش مورد بررسی در سند کمیته بال در خصوص ارزیابی نظارت بانکی مؤثر مورد توجه قرار گرفته و در گام اول به این مسئله توجه می‌شود که بخشنامه ذیربط جهت پوشش کدام یک از وظایف مورد انتظار از بانک مرکزی در نظام بانکی طراحی شده است. در شناسایی این وظایف به قوانین مادر موجود در نظام بانکی رجوع شده است.

بر اساس مواد (۱۰) و (۱۱) قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۵۱، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور موظف به انجام وظایفی نظیر حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ملی کشور، انتشار اسکناس و ضرب سکه‌های فلزی رایج کشور، تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی و ریالی، نظارت بر معاملات طلا و وضع مقررات مربوط به آن، تنظیم‌کننده نظام پولی و اعتباری کشور، نظارت بر بانک‌ها و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

مؤسسات اعتباری، تنظیم حجم اعتبارات بانکی و ایجاد هماهنگی متناسب با نیازهای پولی کشور می‌باشد. از این‌رو بر اساس قانون پولی و بانکی، بانک‌مرکزی وظایفی از جمله سیاستگذاری پولی، نظارت و مقررات‌گذاری و تسهیل عملیات سیستم پرداخت در نظام بانکی را بر عهده خواهد گرفت.

در گام دوم به قانون عملیات بانکی بدون ربا رجوع شده است. بر اساس ماده (۱) این قانون، استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (ضوابط اسلامی) به‌منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصادی کشور، از جمله وظایف بانک مرکزی در نظر گرفته شده است. به بیان دقیق‌تر بانک مرکزی موظف به پیاده‌سازی بانکداری اسلامی شده است.

از این‌رو در مجموع بر اساس قوانین مادر ناظر بر نظام بانکی کشور، وظایف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در ۴ حوزه سیاستگذاری پولی، تسهیل سیستم پرداخت، نظارت و مقررات‌گذاری و بانکداری اسلامی طبقه‌بندی نمود. با این وجود، عموماً در ایران تقسیم‌بندی خاصی در حوزه کاری این زیربخش‌ها از منظر مقررات‌گذاری صورت نگرفته است، به‌نحوی‌که بررسی اجمالی مقررات نظارتی نشان‌دهنده دخول بخشنامه‌های نظارتی در هر یک از این ۳ زیربخش می‌باشد. بر این اساس در ارزیابی مقررات نظارتی، در گام اول بر طبقه‌بندی بخشنامه‌های نظارت در قالب وظایف مورد انتظار بانک مرکزی متمرکز می‌شویم؛ وظایفی که هر یک نقش مهمی در شکل‌گیری فضای کسب‌وکار بانکی ایفا می‌نمایند.

در ادامه فرایندی مشابه روش‌شناسی نظارت بانکی مؤثر معرفی‌شده توسط کمیته بال (۲۰۰۶) که در مطالعات تجربی به آنها اشاره شد، اما با محدودیت‌های مورد اشاره در ابتدای این بخش مورد استفاده قرار می‌گیرد. این امر تصویر تلخیص‌شده‌ای از میزان پوشش و انطباق اصول نظارت بانکی مؤثر در حوزه بخشنامه‌های نظارتی ارائه می‌دهد که می‌تواند در پیاده‌سازی تصویر کلی در قالب مطالعات جامع بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

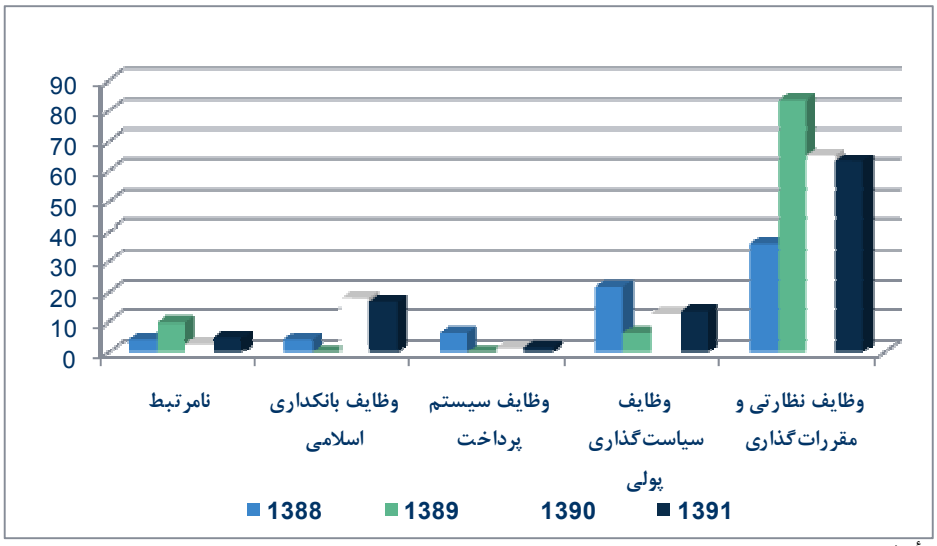
۵. ارزیابی بخشنامه‌های نظارتی بر اساس وظایف بانک مرکزی

بررسی مجموعه بخشنامه‌های نظارتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در بازه زمانی (۱۳۹۱-۱۳۸۸) بیانگر تنوع در دامنه تعداد بخشنامه‌های صادره در طول ۴ سال اخیر می‌باشد که

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

می‌تواند متأثر از شرایط متفاوت اقتصادی در هر یک از سال‌های مورد بررسی باشد. در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۸۹، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۱ به‌ترتیب ۳۳، ۲۹، ۵۳ و ۴۴ بخشنامه نظارتی توسط اداره مطالعات و مقررات بانکی تنظیم شده است.

طبقه‌بندی این بخشنامه‌ها در قالب وظایف مورد انتظار بانک مرکزی بر اساس نمودار (۱) بیانگر این مسئله است که فراوانی بخشنامه‌های نظارتی در حوزه وظایف نظارتی و مقررات‌گذاری از بیشترین مقدار برخوردار بوده، به‌نحوی‌که در سال ۱۳۸۹ به حداکثر مقدار خود معادل ۸۳/۸۷ درصد از کل تعداد بخشنامه‌های صادره در سال رسیده است؛ در حالی‌که در این سال در مقایسه با دیگر سال‌های نمونه مورد بررسی، کمترین تعداد بخشنامه نظارتی تصویب شده است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۱. طبقه‌بندی بخشنامه‌های نظارتی در قالب وظایف مورد انتظار

وظایف سیاستگذاری پولی و پیاده‌سازی بانکداری اسلامی، در مرحله بعد، از بالاترین میزان پوشش برخوردار می‌باشند. بخشنامه‌های نظارتی طبقه‌بندی‌شده در حوزه نامرتبط، با اختلاف اندک از ۲ حوزه فوق، در مقام بعدی پوشش قرار داشته‌اند؛ به‌نحوی‌که پوشش آنها

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

حتی از میزان پوشش بخشنامه‌های نظارتی صادره در حوزه اعمال وظایف سیستم پرداخت بانک مرکزی فراتر رفته است.

بنابراین مشاهده می‌شود که سیستم پرداخت، نقطه نا دیده گرفته‌شده بخشنامه‌های نظارتی است؛ در حالی‌که با گسترش سامانه‌های پرداخت و نیز جدید بودن این حوزه ضروری است این مسئله از دید مقررات‌گذار ذیربط، بیشتر مورد توجه قرار گیرد.[1]

جدول ۱. میزان اشتراک وظایف نظارتی و مقررات‌گذاری با دیگر وظایف

سال	وظایف سیاستگذاری پولی	وظایف سیستم پرداخت	وظایف بانکداری اسلامی
۱۳۸۸	۸	۳	۱
۱۳۸۹	۲	۰	۰
۱۳۹۰	۷	۰	۱۲
۱۳۹۱	۵	۱	۱۰

مأخذ: نتایج تحقیق.

البته در ارزیابی بخشنامه‌ها، امکان اختصاص دقیق برخی از بخشنامه‌ها به یک حوزه خاص از وظایف موجود نبوده و در برخی موارد اشتراک بین وظایف نیز مشاهده می‌شود. در ارزیابی میزان اشتراک بین وظایف نظارتی و مقررات‌گذاری مورد انتظار از بخشنامه‌های نظارتی با دیگر وظایف، بر اساس جدول (۱) مشاهده می‌شود که بیشترین اشتراک بخشنامه‌های این حوزه با دیگر حوزه‌ها در سال ۱۳۹۰ و کمترین اشتراک در سال ۱۳۸۹ حاصل شده است. به بیان دقیق‌تر،

[1]. از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷، در مجموع ۲۲ بخشنامه در حوزه سیستم پرداخت صادر شده است و در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰ این حوزه کاملاً نا دیده گرفته شده. پس از چندین سال، در سال ۱۳۹۰ صرفاً ۴ بخشنامه در این حوزه صادر شد. از این‌رو در مجموع، در دوره زمانی مورد بررسی در این مطالعه، سیستم پرداخت نقطه مغفول بخشنامه‌های نظارتی می‌باشد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

وظایف نظارتی و مقررات‌گذاری با وظایف حوزه بانکداری اسلامی و سیاستگذاری پولی، بیشترین اشتراک و با وظایف سیستم پرداخت کمترین اشتراک را داشته‌اند. بنابراین مقررات‌گذاری و نظارت در حوزه بانکی بیشتر در راستای پیاده‌سازی بانکداری اسلامی یا اعمال سیاست پولی بوده است.

٦. ارزیابی بخشنامه‌های نظارتی بر اساس اصول نظارت مؤثر بانکی

هرچند مقررات‌گذاری و نظارت بر نظام بانکی در راستای بانکداری اسلامی از جمله اهداف مورد انتظار یک نظام بانکی اسلامی است، اما باید به این مسئله توجه نمود که در کشورهای اسلامی نیز این رسالت در کنار توجه به اصول متعارف در حوزه نظارت مؤثر بانکی دنبال می‌شود. از مهم‌ترین اصول بین‌المللی تعریف‌شده در این زمینه می‌توان به اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال (اکتبر ۲۰۰۶) اشاره نمود که تصور شفاف و دقیقی از حوزه‌های زیربنایی نظارت بر نظام بانکی را به تصویر می‌کشد و در برنامه ارزیابی مالی کشورها نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. اصول اساسی کمیته بال چارچوبی از حداقل استانداردها برای روش‌های مؤثر نظارتی است که کاربردی جهانی دارند.

این اصول که در قالب ۲۵ اصل تعریف شده‌اند برای اثربخشی یک سیستم نظارتی ضروری هستند. بنابراین بر اساس الگوی بین‌المللی انتظار می‌رود این مقررات نظارتی حتی در کشورهایی با الگوی بانکداری اسلامی ابعاد خاصی را تحت پوشش قرار دهند، به‌نحوی‌که بر اساس تعداد اصول مورد توجه در هر یک از حوزه‌های اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال مشاهده می‌شود که مقوله الزامات احتیاطی در مدیریت ریسک و پس از آن، نظارت بانکی مستمر، حسابداری و افشا از مهم‌ترین حوزه‌هایی هستند که در مقررات‌گذاری نظارتی باید مورد توجه قرار گرفته باشند.

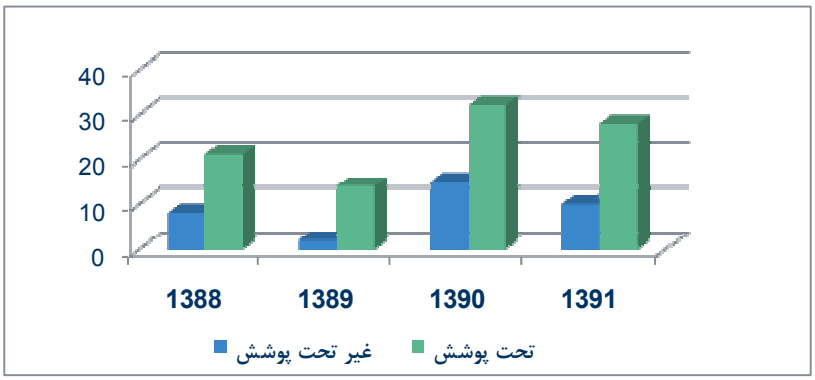
توجه بیشتر اصول فوق بر این حوزه‌ها نیز در راستای افزایش ثبات در نظام بانکی کشورها از طریق شناسایی و کنترل ریسک‌های بانکی، استفاده از شیوه نظارت مبتنی بر ریسک در بانک‌ها، برطرف کردن نقاط ضعف فعلی نظارت بر بانک‌ها، افزایش رقابت در صنعت بانکداری کشور و ارتقای اعتبار نظام بانکی کشورها در سطح بین‌المللی دنبال شده است؛ مسائلی که در نهایت تصویر جدیدی از فضای کسب‌وکار بانکی را به‌تصویر خواهند کشید.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

از این‌رو در کشورهای مختلف سعی شده مقررات نظارت بانکی با پوشش ابعاد متنوع مورد توجه در اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال تنظیم شوند تا فضای مناسب کسب‌وکار بانکی در راستای افزایش ثبات در نظام بانکی طراحی شود. به این ترتیب ارزیابی مقررات نظارت بانکی در مقایسه با اصول فوق می‌تواند امکان درک مناسبی از فضای کسب‌وکار بانکی کشور را فراهم آورد.

٦-١. میزان پوشش و انطباق کلی بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال

در ارزیابی مقررات نظارتی، مشتمل بر بخشنامه‌های نظارتی بانک مرکزی در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱، بر اساس میزان پوشش اصول نظارت مؤثر بانکی مندرج در نمودار (۲) مشاهده می‌شود که در سال ۱۳۹۰ به‌دلیل فراوانی بخشنامه‌های تصویب‌شده (۵۳ بخشنامه) تعداد تحت پوشش بسیار فراتر از سال‌های دیگر است. در سال ۱۳۸۹ نیز به‌دلیل کمتر بودن تعداد بخشنامه‌های تصویب‌شده (۲۹ بخشنامه) در مقایسه با دیگر سال‌های نمونه مورد بررسی، تعداد بخشنامه تحت‌پوشش در حداقل مقدار خود قرار دارد.

مأخذ: نتایج تحقیق.

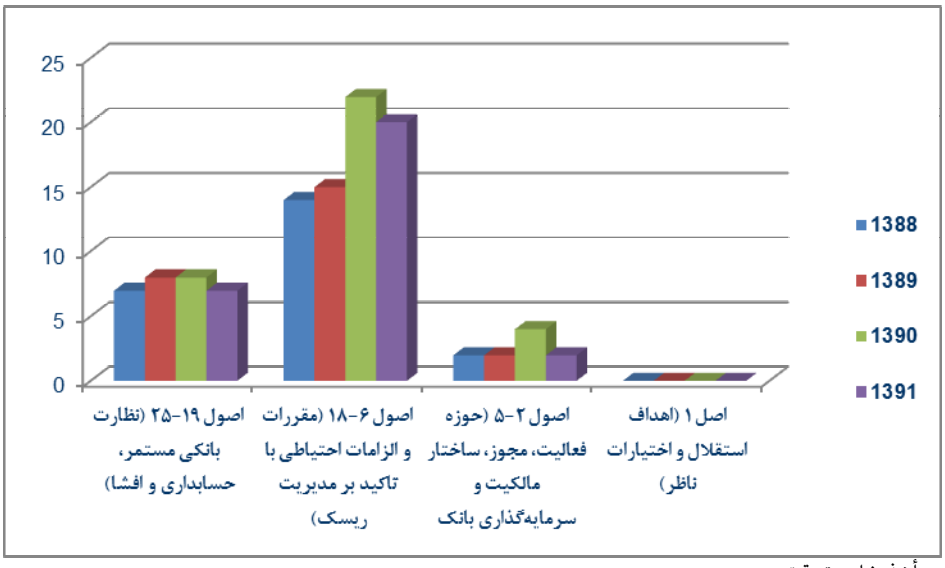
نمودار ۲. میزان پوشش بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال

در گام بعدی و به‌منظور ارزیابی دقیق‌تر بخشنامه‌های نظارتی، بر میزان انطباق این بخشنامه‌ها با اصول نظارت مؤثر بانکی بال در قالب هر یک از ۴ گروه طبقه‌بندی اصول متمرکز می‌شویم. بر اساس طبقه‌بندی مندرج در نمودار (۳) مشاهده می‌شود که تمرکز بیشتر بخشنامه‌ها در حوزه

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

مقررات و الزامات احتیاطی با تأکید بر مدیریت ریسک (اصول ۱۸- ۶) و پس از آن در حوزه اصول نظارت بانکی مستمر، حسابداری و افشا (اصول ۲۵- ۱۹) بوده است. همچنین مجدداً سال ۱۳۹۰ با اختلاف ناچیزی از سال ۱۳۹۱ در صدر میزان انطباق اصول قرار دارد.

توجه به این نکته ضروری است که تعداد زیادتر بخشنامه‌های صادره در حوزه وثایق می‌تواند منجر به تورش در تمرکز بیشتر بخشنامه‌ها در حوزه مقررات و الزامات احتیاطی مبتنی‌بر مدیریت ریسک شده باشد،[1] در حالی‌که تمرکز صرف بر این حوزه نمی‌تواند تمام ابعاد مورد انتظار از مقررات‌گذاری در حوزه مدیریت ریسک را تحت پوشش قرار دهد. بنابراین در مرحله بعد با حذف این بخشنامه‌ها از حوزه بخشنامه‌های تحت پوشش اصل ۱۰ از مجموعه اصول فوق، مجدداً میزان پوشش و انطباق بخشنامه‌های نظارتی با اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال ارزیابی می‌شود.

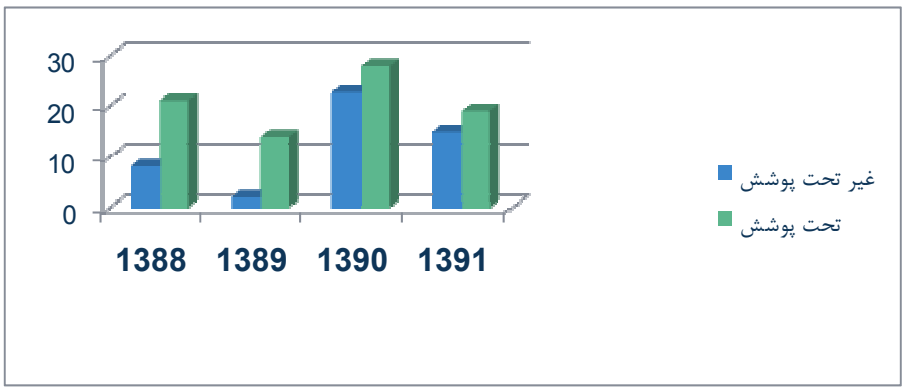
مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۳. میزان انطباق بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال

۱. این بخشنامه‌ها در قالب بخشنامه‌های پوشش‌دهنده اصل ۸ از اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال (مبتنی بر فرایند مدیریت ریسک اعتباری) طبقه‌بندی شده‌اند.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

ارزیابی مجدد این مقررات بر اساس اطلاعات مندرج در نمودار (۴)، نشان‌دهنده کاهش تعداد بخشنامه‌های تحت پوشش در ۲ سال اخیر و از این‌رو افزایش تعداد بخشنامه‌های غیر تحت پوشش در این ۲ سال در مقایسه با دیگر سال‌های نمونه مورد بررسی است. با این وجود همچنان سال ۱۳۹۰ از بیشترین تعداد بخشنامه تحت پوشش و سال ۱۳۸۹ از کمترین تعداد بخشنامه تحت پوشش برخوردار است.

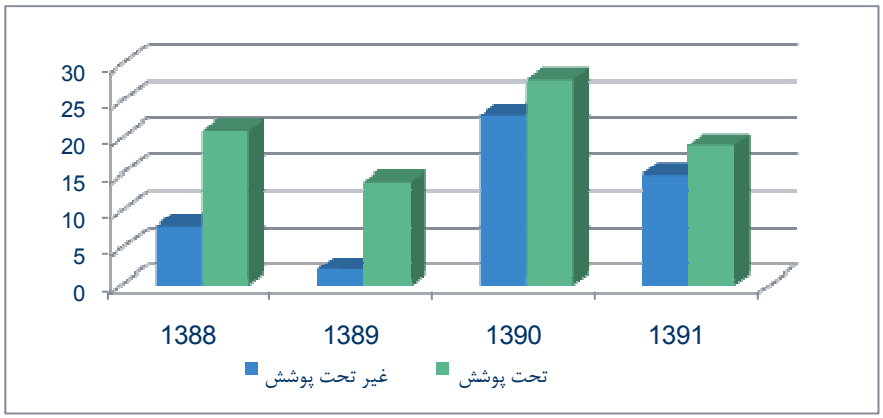

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ٤. میزان پوشش بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال پس از تعدیل

بر اساس نمودار (۵) مشاهده می‌شود که تعدیل فوق با وجود منجر شدن به کاهش در تعداد بخشنامه‌های منطبق با اصول (۱۸-۶)، در نهایت تغییری در ترتیب انطباق بخشنامه‌ها با اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال به‌وجود نمی‌آورد. همچنان تمرکز بیشتر بخشنامه‌ها در حوزه مقررات و الزامات احتیاطی با تأکید بر مدیریت ریسک (اصول ۱۸-۶) و پس از آن در حوزه اصول نظارت بانکی مستمر، حسابداری و افشا (اصول ۲۵-۱۹) بوده و مجدداً سال ۱۳۹۰ با اختلاف ناچیزی از سال ۱۳۹۱ در صدر میزان انطباق اصول قرار دارد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۵. میزان انطباق بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال پس از تعدیل

۶-۲. میزان پوشش و انطباق جزئی بخشنامه‌های نظارتی با اصول بال

ارزیابی دقیق‌تر بخشنامه‌های نظارتی در قالب اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال نیازمند شناسایی حوزه‌های کاملاً نا دیده گرفته‌شده، کمرنگ، مورد توجه و پررنگ، بر اساس تعداد بخشنامه صادره در زمینه هر یک از اصول و حوزه‌های مورد توجه در اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال می‌باشد. از این‌رو ضروری است ابتدا معیاری برای طبقه‌بندی معرفی شود.

جدول۲. طبقه‌بندی اصول در قالب حوزه‌های مختلف

تعداد بخشنامه	نامگذاری حوزه
تعداد بخشنامه = ۰	حوزه کاملاً مغفول
۴ ≥تعداد بخشنامه	حوزه کمرنگ
۸ ≥ تعداد بخشنامه > ۴	حوزه مورد توجه
تعداد بخشنامه > ۸	حوزه پررنگ

مأخذ: نتایج تحقیق.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

طبقه‌بندی جزئی بخشنامه‌ها بر اساس معیار مندرج در جدول (۳) و همچنین طبقه‌بندی کلی این بخشنامه‌ها در قالب تعداد بخشنامه‌های تحت پوشش و غیر تحت پوشش بر اساس اطلاعات مندرج در جدول (۴) بیانگر آن است که بخش بزرگی از حوزه‌ها توسط بخشنامه‌های نظارتی صادره توسط بانک مرکزی تحت پوشش قرار نگرفته است، به‌نحوی‌که حدود ۳۰ درصد از بخشنامه‌ها در قالب هیچ یک از زیربخش‌های مورد انتظار نظارت مؤثر بانکی کمیته بال طبقه‌بندی نمی‌شوند.

ارزیابی بخشنامه‌های نظارتی در سال‌های نمونه مورد بررسی، بیانگر مغفول ماندن حوزه اهداف، استقلال و اختیارات ناظر، به‌همراه حوزه صدور مجوز و ساختار به‌عنوان ۲ حوزه اولیه مورد توجه در اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال است. البته از آنجا که این حوزه‌ها عموماً در قوانین مادر مورد توجه قرار می‌گیرند و نمونه مورد توجه شامل قوانین مادر نمی‌باشد، این مسئله دور از انتظار نبوده و از این منظر انتقاد جدی بر بخشنامه‌های نظارتی بانک مرکزی وارد نیست.

جدول ۳. طبقه‌بندی جزئی بخشنامه‌های نظارتی در قالب اصول بال

اصول ۲۵گانه نظارت مؤثر بانکی کمیته بال			سال				تعداد کل بخشنامه صادره
حوزه اصول	اصل	موضوع اصل	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	
پیش‌شرط‌های لازم برای نظارت بانکی مؤثر	۱	اهداف، استقلال، اختیارات، شفافیت و همکاری	۰	۰	۰	۰	۰
صدور مجوز و ساختار	۲	فعالیت‌های مجاز	۰	۰	۳	۰	۳

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

ادامه جدول ۳.

اصول ۲۵گانه نظارت مؤثر بانکی کمیته بال			سال				تعداد کل بخشنامه صادره
حوزه اصول	اصل	موضوع اصل	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	
	۳	معیارهای صدور مجوز	۰	۱	۰	۲	۳
	۴	انتقال بخش عمده‌ای از مالکیت	۲	۰	۱	۰	۳
	۵	خریدهای عمده	۰	۱	۰	۰	۱
	۶	کفایت سرمایه	۰	۳	۰	۰	۳
	۷	فرایند مدیریت ریسک	۲	۲	۲	۲	۸
مقررات و الزامات احتیاطی	۸	ریسک اعتباری	۱	۲	۶ ۲*	۹ ۵*	۱۸ ۱۰*
	۹	دارایی‌های مسئله‌دار، ذخایر و اندوخته‌ها	۴	۲	۲	۱	۹
	۱۰	حدود تعیین‌شده برای مقدار منابع عمده	۳	۰	۱	۱	۵
	۱۱	مقدار منابع تخصیص‌یافته به اشخاص وابسته	۰	۱	۱	۰	۲

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

ادامه جدول ۳.

اصول ۲۵گانه نظارت مؤثر بانکی کمیته بال			سال			تعداد کل بخشنامه صادره
حوزه اصول	اصل	موضوع اصل	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	
مقررات و الزامات احتیاطی	۱۲	ریسک‌های کشوری و انتقال وجوه	۰	۱	۰	۰	۱
	۱۳	ریسک‌های بازار	۰	۰	۱	۱	۲
	۱۴	ریسک نقدینگی	۰	۱	۰	۰	۱
	۱۵	ریسک عملیاتی	۰	۰	۰	۰	۰
	۱۶	ریسک نرخ بهره در دفتر بانکی	۰	۰	۰	۰	۰
	۱۷	کنترل داخلی و حسابرسی	۱	۰	۵	۱	۷
	۱۸	سوءاستفاده از خدمات مالی	۳	۳	۴	۵	۱۵

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

ادامه جدول ۳.

اصول ۲۵گانه نظارت مؤثر بانکی کمیته بال			سال				تعداد کل بخشنامه صادره
حوزه اصول	اصل	موضوع اصل	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	
روش‌های نظارت بانکی مستمر	۱۹	رویکرد نظارتی	۶	۶	۷	۱	۲۱
	۲۰	فنون نظارتی	۰	۱	۰	۲	۳
	۲۱	گزارشگری نظارتی	۱	۰	۰	۱	۲
نیازهای اطلاعاتی	۲۲	حسابداری و افشاء	۰	۰	۱	۳	۴
اقدامات اصلاحی و ترمیمی	۲۳	اختیارات ناظران در انجام اقدامات اصلاحی و ترمیمی	۰	۱	۰	۰	۱
نظارت بانکی یکپارچه و برون‌مرزی	۲۴	نظارت یکپارچه	۰	۰	۰	۰	۰
	۲۵	روابط مراجع نظارتی کشورهای مبدأ و مقصد	۰	۰	۰	۰	۰

* این ارقام مبین میزان انطباق پس از تعدیل می‌باشند.

مأخذ: نتایج تحقیق.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

جدول ٤. طبقه‌بندی کلی پوشش و انطباق بخشنامه‌های نظارتی در قالب اصول بال

طبقه‌بندی اصول		سال				مجموع
		۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	
	اصل ۱	۰	۰	۰	۰	۰
اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال	اصول ۵- ۲	۲	۲	۴	۲	۱۰
	اصول ۱۸- ۶	۱۴	۱۵	۲۲	۲۰	۷۱
	اصول ۲۵- ۱۹	۷	۸	۸	۷	۳۰
تعداد بخشنامه‌های تحت پوشش		۲۳	۲۵	۳۴	۲۹	۱۲۱
تعداد بخشنامه‌های غیر تحت پوشش		۱۰	۴	۱۹	۱۵	۴۸
کل بخشنامه‌های صادره		۳۳	۲۹	۵۳	۴۴	۱۵۹

مأخذ: نتایج تحقیق.

در حوزه مقررات و الزامات احتیاطی با تأکید بر مدیریت ریسک، به‌عنوان سومین حوزه مورد توجه در اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال نیز که از بیشترین تعداد اصول تحت پوشش برخوردار است، مشاهده می‌شود که بانک مرکزی به ضرورت پیاده‌سازی اقدامات احتیاطی که زیربنای نظارت بانکی مؤثر را تشکیل می‌دهد توجه چندانی ننموده است. در این حوزه نیز با وجود پررنگ بودن بخشنامه‌های صادره در حوزه مدیریت ریسک اعتباری، عدم تأکید این بخشنامه‌ها بر ضرورت پیاده‌سازی مناسب کلیه ابعاد مدیریت ریسک اعتباری و تمرکز صرف بر ابعاد حاشیه‌ای (از جمله وثایق واجد شرایط در اعتباردهی) بیانگر نقاط ضعف کلیدی در این زمینه است. تمرکز بسیار بخشنامه‌های حوزه الزامات احتیاطی در سوءاستفاده از خدمات مالی

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

نیز فقط بیانگر اقدامات اخیر اداره نظارت در طراحی مقرراتی برای پیاده‌سازی قانون مبارزه با پولشویی و اختلاس مالی است که اخیراً تصویب شده است.

حوزه نظارت مستمر، حسابداری و افشا نیز از حوزه‌های کمرنگ در مقررات‌گذاری بانکی در کشور است و از این‌رو ضرورت برداشتن گام‌هایی در این خصوص مشاهده می‌شود تا بسترسازی مناسب برای فرایند نظارت بر عملیات بانک‌ها توسط بخشنامه‌های نظارتی که عموماً با هدف پوشش نیازهای نظارتی تنظیم می‌شوند، فراهم شود.

۷. جمع‌بندی و پیشنهادها

ارزیابی بخشنامه‌های نظارتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در دوره زمانی (۱۳۹۱-۱۳۸۸) به‌عنوان مهم‌ترین مقررات نظام بانکی که نقش مهمی در شکل‌دهی فضای فعلی کسب‌وکار بانکی در کشور ایفا می‌کند، بیانگر عدم توجه به ضرورت مقررات‌گذاری نظارتی در حوزه سیستم‌های پرداخت می‌باشد؛ در حالی‌که گسترش و تنوع سامانه‌های پرداخت در سال‌های اخیر بیانگر ضرورت مقررات‌گذاری نظارتی در این حوزه است.

هرچند بیشتر بخشنامه‌های نظارتی صادره در این دوره، وظیفه مقررات‌گذاری و نظارت بانک مرکزی بر نظام بانکی را تحت پوشش قرار داده‌اند؛ با این وجود این بخشنامه‌ها در راستای تأمین الگوی مطلوب نظارت که توسط اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال طراحی شده‌اند، تنظیم نشده‌اند.

ارزیابی کلی این بخشنامه‌ها در قالب اصول فوق بیانگر وجود خلأهای شدیدی در الگوی نظارتی و مقرراتی بانک مرکزی در نظارت بر بانک‌ها است، الگویی که منجر به تنظیم فضای مناسبی در حوزه کسب‌وکار بانکی نخواهد شد. پرداختن به موارد نادیده گرفته‌شده، پررنگ نمودن حوزه‌های کمرنگ و تخصصی‌تر نمودن حوزه‌های مورد توجه از اصول نظارت مؤثر بانکی کمیته بال، باید در دستور کار اداره کل مطالعات و مقررات بانکی در بانک مرکزی قرار گیرد. توجه به موارد فوق در مقررات‌گذاری و نظارت توسط بانک مرکزی می‌تواند خط‌مشی لازم را در شکل‌دهی فضای مناسب کسب‌وکار بانکی در اختیار بانک‌ها قرار دهد.

بر اساس مطالعه انجام‌شده در این مقاله، نادیده گرفتن حوزه اهداف، استقلال و اختیارات ناظر، به‌همراه حوزه صدور مجوز و ساختار می‌تواند به‌دلیل ارزیابی دوره زمانی محدودی از

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

بخشنامه‌های نظارتی توجیه شود. از این‌رو در این زمینه نمی‌توان پیشنهادی برای مقررات‌گذاری ارائه نمود. پس از این ۲ حوزه، از جمله مهم‌ترین حوزه‌های مغفوله، عدم پیاده‌سازی اقدامات احتیاطی مناسب با تأکید بر مقررات‌گذاری لازم در مدیریت ریسک است که باید چاره‌اندیشی لازم در این خصوص صورت پذیرد. در پایان نیز ضروری است مقوله نظارت مستمر، حسابداری و افشا نیز به مقدار بیشتری در مقررات‌گذاری مورد توجه ادارات ذیربط در بانک مرکزی قرار گیرد.

منابع

ارجمندنژاد، عبدالمهدی (۱۳۸۳)، اصول ۲۵گانه برای نظارت بانکی مؤثر، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مدیریت کل نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، اداره کل مطالعات و مقررات بانکی.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۱)، *قانون پولی و بانکی کشور*، سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳)، *قانون تنظیم بازار غیرمتشکل پولی*، سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳)، *قانون عملیات بانکی بدون ربا*. سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مقررات و بخشنامه‌های موجود در بخش نظارت بانکی.

Australian Prudential Regulation Authority (2001), "Core Principles for Effective Banking Supervision: Self-Assessment for Australia", Information Paper, April.

Azizur Rahman, Sardere (2012),"Implementation of Basel Core Principles for Effective Banking Supervision in the Context of Bangladesh", Asian Institute of Technology, School of Management, Thailand.

Barth, James R., Caprio, Gerard & Ross Levine (2006), *Rethinking Bank Regulation: Till Angels Govern*, Cambridge, Cambridge University Press.

Basel Committee on Banking Supervision (1997),"Core Principles for Effective Banking Supervision", Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2006),"Core Principles for Effective Banking Supervision", Bank for International Settlements.

Basel Committee on Banking Supervision (2012), "Core Principles for Effective Banking Supervision", Bank for International Settlements.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

Consumer Financial Protection Bureau (2015), *Self-Assessment of Compliance with the Basel Core Principles*, USA.

Czech National Bank (2011),"The Self-Assessment of Compliance with the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", August.

Dubai Financial Services Authority (2007),"Self-Assessment on Basel Core Principles".

Financial and Capital Market Commission (2011),"Latvia: Compliance with the Core Principles".

International Monetary Fund (2004),"Financial Sector Regulation: Issues and Gaps", Monetary and Financial Systems Department, Background Paper.

International Monetary Fund and World Bank (2005), "Financial Sector Assessment Program"—Review, Lessons and Issues Going Forward, Papers Prepared for the IMF and World Bank Board Review. Available at http://www.imf.org/External/np/fsap/2005/022205.htm.

International Monetary Fund (2008), "Implementation of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision: Experience with Assessments and Implementations for Future Work", Monetary and Capital Markets Department.

International Monetary Fund (2011), "United Kingdom: Basel Core Principles for Effective Banking Supervision - Detailed Assessment of Compliance", IMF Country Report, No. 11/233.

International Monetary Fund (2012), "Argentina: Detailed Assessment of Compliance of Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 12/268.

International Monetary Fund (2012),"Australia: Basel Core Principles for Effective Banking Supervision- Detailed Assessment of Observance", IMF Country Report, No. 12/313.

International Monetary Fund (2012), "Spain: Basel Core Principles for Effective Banking Supervision- Detailed Assessment of Compliance Report", IMF Country Report, No. 12/142.

International Monetary Fund (2012), "Japan: Basel Core Principles for Effective Banking Supervision- Detailed Assessment of Compliance", IMF Country Report, No. 12/231.

International Monetary Fund (2012),"Indonesia: Financial Sector Assessment Program -Basel Core Principles for Effective Banking Supervision- Detailed Assessment of Compliance", IMF Country Report, No. 12/335.

International Monetary Fund (2013), "Belgium: Detailed Assessment of Compliance with the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 13/133.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

International Monetary Fund (2013), "Nigeria: Publication of Financial Sector Assessment Program Documentation- Detailed Assessment of Compliance of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 13/146.

International Monetary Fund (2013), "Singapore: Detailed Assessment of Compliance- Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 13/342.

International Monetary Fund (2014), "El Salvador: Detailed Assessment of Compliance of the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 14/45.

International Monetary Fund (2014), "Canada: Financial Sector Assessment Program- Basel Core Principles for Effective Banking Supervision- Detailed Assessment of Observance"., IMF Country Report, No. 14/71.

International Monetary Fund (2014), "Switzerland: Detailed Assessment of Compliance- Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 14/264.

International Monetary Fund (2014), "Republic of Korea: Financial Sector Assessment Program- Detailed Assessment of Compliance on the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 14/310.

International Monetary Fund (2015), "South Africa: Financial Sector Assessment Program - Detailed Assessment of Compliance on the Basel Core Principles for Effective Banking Supervision", IMF Country Report, No. 15/55.

Islamic Financial Services Board (2015), "Islamic Financial Services Industry Stability Report", May.

Malta Financial Services Authory (2011), "BCP, IOSCO & IAIS: Independent Assessment", January.

Podpiera, Richard (2004), "Does Compliance with Basel Core Principles Bring Any Measurable Benefits?" IMF Working Paper , No. 04/204.

World Bank (2012), "Basel Core Principles for Effective Banking Supervision: Detailed Assessment of Observance", Financial Sector Assessment Program– Brazil, International Bank for Reconstruction and Development, No. 80726, April.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

پیوست

اصول بال در حوزه نظارت بانکی مؤثر، براساس سند منتشرشده این کمیته در اکتبر (۲۰۰۶)، به‌شرح زیر می‌باشند:

اصل ۱. اهداف، استقلال، اختیارات، شفافیت و همکاری

یک سیستم نظارت بانکی مؤثر برای هر مرجعی که در فرایند نظارت بر بانک‌ها دخیل است، اهداف و مسئولیت‌های مشخصی را باید در نظر بگیرد. هریک از این مراجع باید از استقلال عملیاتی، فرایندهای شفاف، حاکمیت مؤثر و منابع کافی برخوردار بوده و در قبال انجام وظایف خویش پاسخگو باشد. همچنین وجود یک چارچوب مناسب قانونی برای نظارت بانکی ضروری است. چارچوبی که شامل موادی در خصوص صدور مجوز برای مؤسسات بانکی و نظارت مستمر بر آنها بوده، اختیاراتی را برای بررسی میزان انطباق عملکرد بانک‌ها با قوانین و مقررات و نیز صحت و سلامت آنها تفویض نموده و شامل حمایت‌های قانونی از ناظران باشد. تمهیدات لازم برای تبادل اطلاعات بین ناظران و حفظ جنبه‌های محرمانه اینگونه اطلاعات نیز به‌نوبه خود باید منظور شود.

اصل ۲. فعالیت‌های مجاز

لازم است فعالیت‌های مجاز مؤسساتی که دارای مجوز فعالیت هستند و به عنوان بانک تحت‌نظارت قرار می‌گیرند، به‌طور واضح تعریف شده و استفاده از کلمه بانک در عناوین مؤسسات تا آنجا که ممکن است تحت کنترل باشد.

اصل ۳. معیارهای صدور مجوز

مرجع صادرکننده مجوز باید از این اختیار برخوردار باشد که معیارهایی را تعیین نموده و نسبت به رد درخواست‌های غیرمنطبق با معیارهای مزبور اقدام نماید. فرایند صدور مجوز باید شامل ارزیابی ساختار مالکیت و حاکمیت بانک، شامل صلاحیت و شایستگی اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت ارشد، برنامه استراتژیک و عملیاتی آن، کنترل‌های داخلی و مدیریت ریسک و پیش‌بینی وضعیت مالی آن در آینده باشد.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

اصل ٤. انتقال بخش عمده‌ای از مالکیت

لازم است ناظر بانکی از این اختیار برخوردار باشد که به بررسی و در صورت لزوم رد هرگونه طرحی بپردازد که مستلزم انتقال بخش عمده‌ای از مالکیت یا کنترل منافع مستقیم یا غیرمستقیم در بانک‌های موجود به سایر اشخاص است.

اصل ٥. خریدهای عمده

ناظر بانکی باید از این اختیار برخوردار باشد که سرمایه‌گذاری‌ها یا خریدهای عمده یک بانک را بر اساس معیارهای تعیین‌شده بررسی نماید.

اصل ٦. کفایت سرمایه

ناظران بانکی باید نسبت به تعیین الزامات احتیاطی و حداقل مناسبی از کفایت سرمایه برای بانک‌ها اقدام نمایند. این الزامات باید به انعکاس ریسک‌هایی بپردازند که بانک‌ها تقبل نموده و اجزای سرمایه را با توجه به قابلیت آنها در جذب زیان‌ها تعریف نمایند. حداقل برای بانک‌هایی که در عرصه بین‌المللی فعال هستند، این الزامات نباید از مقادیر تعیین‌شده در الزامات ذیربط کمیته بال کمتر باشند.

اصل ٧. فرایند مدیریت ریسک

ناظران بانکی باید مطمئن شوند که بانک‌ها و گروه‌های بانکی جهت شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش تمام ریسک‌های مهم و نیز ارزیابی کلی میزان کفایت سرمایه آنها در ارتباط با ریسکی که در معرض آن قرار دارند، دارای فرایند جامعی از ساختار حاکمیت شرکتی مدیریت ریسک می‌باشند.

اصل ٨. ریسک اعتباری

ناظران بانکی باید اطمینان یابند که بانک‌ها دارای فرایندی در مدیریت ریسک اعتباری هستند که در آن خطرپذیری[1] ریسک اعتباری مؤسسه منظور شده و برای شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش ریسک اعتباری (از جمله ریسک طرف مقابل)[2]، خط‌مشی‌ها و فرایندهای

1. Exposure
2. Counterparty Risk

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

احتیاطی لازم طراحی شده است. این موضوع شامل اعطای وام‌ها و انجام سرمایه‌گذاری‌ها، ارزیابی کیفیت آنها و نیز مدیریت مستمر پرتفوی وام و سرمایه‌گذاری می‌شود.

اصل ۹. دارایی‌های مسئله‌دار،[1] ذخایر و اندوخته‌ها

ناظران بانکی باید اطمینان حاصل کنند که بانک‌ها برای مدیریت دارایی‌های مسئله‌دار و ارزیابی میزان کفایت ذخایر و اندوخته‌ها، سیاست‌ها و فرایندهای مناسبی را تدوین نموده و به آنها پایبند هستند.

اصل ۱۰. حدود تعیین شده برای خطرپذیری بانک

ناظران بانکی باید مطمئن شوند که بانک‌ها دارای سیاست‌ها و فرایندهایی هستند که مدیریت را قادر به شناسایی و مدیریت نقاط تمرکز پرتفوی می‌نماید.

اصل ۱۱. مقدار منابع تخصیص‌یافته به اشخاص وابسته[2]

به‌منظور پیشگیری از سوءاستفاده‌های ناشی از مقدار منابع تخصیص‌یافته به اشخاص وابسته (در اقلام بالا و زیر خط ترازنامه) و توجه به تضاد منافع، ناظران بانکی باید الزامات مناسبی را برای بانک‌ها تعیین نمایند؛ الزاماتی مبنی بر اینکه ارائه منابع از سوی بانک‌ها به افراد و شرکت‌های وابسته، مبتنی بر روابط غیرشخصی و تحت نظارت مؤثر بوده و جهت کنترل یا کاهش ریسک‌های مزبور تمهیدات مناسب نیز اندیشیده شده است.

اصل ۱۲. ریسک کشوری و انتقال وجوه

ناظران می‌بایست مطمئن شوند که بانک‌ها جهت شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش ریسک کشوری و ریسک انتقال وجوه در اعطای وام‌های بین‌المللی و فعالیت‌های سرمایه‌گذاری خود، و نیز به‌منظور حفظ ذخایر و اندوخته‌های لازم جهت پوشش این قبیل ریسک‌ها دارای سیاست‌ها و فرایندهای مناسبی می‌باشند.

1. Problem Assets
2. Related Parties

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

اصل ۱۳. ریسک بازار

ناظران بانکی باید از این موضوع اطمینان حاصل نمایند که بانک‌ها دارای سیاست‌ها و فرایندهایی هستند که به‌طور دقیق ریسک‌های بازار را مورد شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش قرار می‌دهند. در صورت لزوم، ناظران باید از اختیارات لازم جهت وضع محدودیت‌های خاص و یا تعیین سرمایه ویژه بیشتری برای پوشش مقدار منابع در معرض ریسک بازار برخوردار باشند.

اصل ۱٤. ریسک نقدینگی

ناظران باید اطمینان یابند که بانک‌ها دارای یک استراتژی مدیریت نقدینگی هستند که در آن وضعیت ریسک نقدینگی مؤسسه منظور شده و برای شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش ریسک نقدینگی و مدیریت روزانه آن، دارای خط‌مشی‌ها و فرایندهای احتیاطی لازم هستند. ناظران باید بانک‌ها را ملزم نمایند برای اداره امور مشکلات مربوط به نقدینگی، دارای برنامه‌های احتیاطی لازم باشند.

اصل ۱۵. ریسک عملیاتی

ناظران بانکی باید مطمئن شوند که بانک‌ها برای شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش ریسک عملیاتی دارای سیاست‌ها و فرآیندهای لازم در مدیریت این ریسک می‌باشند. لازم است سیاست‌ها و فرایندهای مزبور متناسب با اندازه و پیچیدگی بانک مورد نظر باشند.

اصل ۱٦. ریسک نرخ بهره

ناظران باید اطمینان یابند که بانک‌ها جهت شناسایی، اندازه‌گیری، کنترل و پایش ریسک نرخ بهره در دفتر بانکی دارای نظام‌های مؤثر و مناسبی هستند. این امر شامل راهبردهایی می‌شود که به‌خوبی تعریف شده است و پس از تصویب هیئت‌مدیره توسط مدیریت ارشد به اجرا درمی‌آیند.

اصل ۱۷. کنترل داخلی و حسابرسی

ناظران بانکی باید مطمئن شوند که بانک‌ها دارای فرایندهای کنترل داخلی مناسبی هستند که متناسب با اندازه و پیچیدگی فعالیت آنها می‌باشند. این کنترل‌ها باید مواردی همچون ترتیبات

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

مشخص برای تفویض اختیار و مسئولیت؛ تفکیک وظایف تعهدآور بانک، پرداخت وجوه و حسابداری دارایی‌ها و بدهی‌ها از یکدیگر؛ محافظت از اموال بانک؛ حسابرسی مناسب و مستقل داخلی را تحت پوشش قرار دهند.

اصل ۱۸. سوءاستفاده از خدمات مالی

ناظران باید اطمینان یابند که بانک‌ها دارای سیاست‌ها و فرایندهای مکفی و مناسبی از جمله مقررات صریح مربوط به شناخت مشتری (KYC)[1] هستند که کدهای اخلاقی و حرفه‌ای را در بخش مالی ارتقا بخشیده و مانع از سوءاستفاده عمدی یا سهوی از بانک جهت انجام فعالیت‌های غیرحرفه‌ای و ... می‌شوند.

اصل ۱۹. رویکرد نظارتی

برخورداری از یک نظام مؤثر نظارت بانکی مستلزم آن است که ناظران بانکی درک جامعی از عملیات همه بانک‌ها و گروه‌های بانکی داشته باشند و آن را توسعه دهند. همچنین آنها باید چنین شناختی را از کل نظام بانکی داشته باشند؛ شناختی که بر ایمنی و سلامت بانک‌ها و نیز ثبات نظام بانکی متمرکز باشد.

اصل ۲۰. فنون نظارتی

نظارت بانکی مؤثر باید مشتمل بر نظارت حضوری[2] و غیرحضوری[3] و تماس‌های منظم با مدیریت بانک باشد.

اصل ۲۱. گزارشگری نظارتی

ناظران بانکی باید دارای ابزارهایی باشند که به‌وسیله آنها گزارش‌های احتیاطی و اطلاعات آماری را به هر دو صورت انفرادی و تلفیقی از بانک‌ها جمع‌آوری نموده و آنها را مورد مطالعه و تجزیه‌وتحلیل قرار دهند. همچنین آنها باید ابزارهایی را برای ارزیابی مستقل این گزارش‌ها در اختیار داشته باشند.

1. Know – Your – Customer
2. On – Site Supervision
3. Off – Site Supervision

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

اصل ۲۲. حسابداری و افشا

ناظران بانکی باید مطمئن شوند که هر بانکی سوابق کافی از فعالیت‌های خود را نگهداری می‌کند. سوابقی که بر اساس خط مشی‌ها و روش‌های حسابداری با مقبولیت بین‌المللی تنظیم‌شده‌اند. علاوه بر این، باید این اطمینان حاصل شود که بانک نسبت به انتشار منظم اطلاعات منعکس‌کننده کامل وضعیت مالی و سودآوری اقدام می‌کند.

اصل ۲۳. اختیارات ناظران در زمینه انجام اقدامات اصلاحی و ترمیمی

لازم است ناظران بانکی گستره مناسبی از ابزارهای نظارتی را در اختیار داشته باشند تا نسبت به انجام به‌موقع اقدامات اصلاحی اقدام نمایند. در صورت لزوم، این امر باید شامل توانایی ناظران در ابطال مجوز بانکی یا پیشنهاد لغو آن باشد.

اصل ۲٤. نظارت یکپارچه

یکی از مسائل ضروری در نظارت بانکی، انجام نظارت بانکی به‌صورت یکپارچه بر گروه بانکی توسط مقام ناظر است. این امر می‌تواند از طریق نظارت کافی و در صورت لزوم، به‌کارگیری ضوابط احتیاطی برای کلیه جوانب عملیات انجام شده توسط گروه مزبور (حتی عملیات فرامرزی) صورت پذیرد.

اصل ۲۵. روابط مراجع نظارتی کشورهای مبدأ و مقصد

نظارت تلفیقی برون‌مرزی مستلزم وجود همکاری و تبادل اطلاعات بین ناظران کشور مبدأ و دیگر ناظران متعدد ذیربط، به‌خصوص ناظران بانکی کشور مقصد است. ناظران بانکی باید بانک‌های خارجی را ملزم نمایند عملیات محلی خود را مطابق با استانداردهای مشابهی انجام دهند که مؤسسات داخلی نیز ملزم به رعایت آنها هستند.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-07]